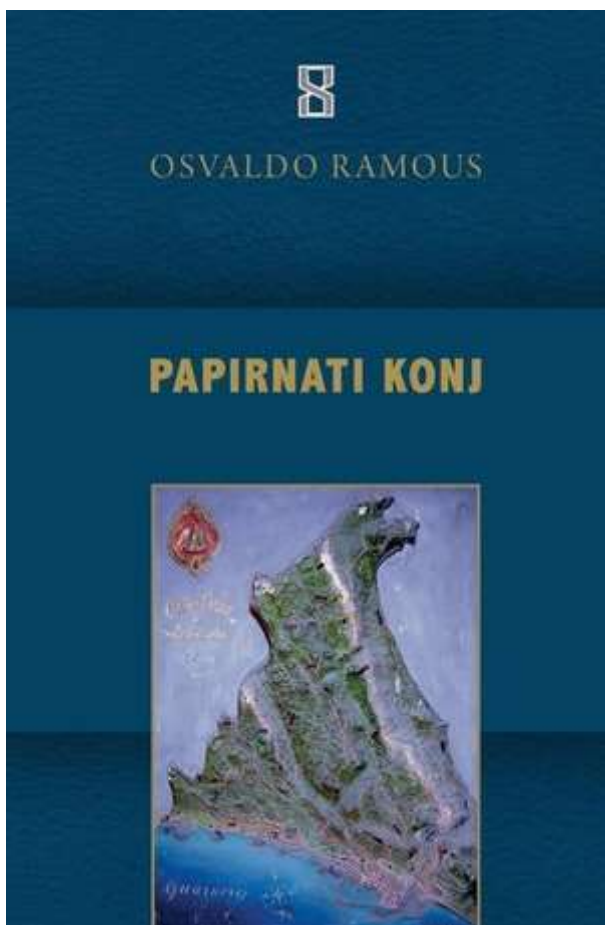

„PAPIRNATI KONJ“ OSVALDA RAMOUSA

Osvaldo RAMOUS: *Papirnat konj*, roman, „Istra kroz stoljeća“, kolo XIV., Istarski ogranak DHK – Čakavski sabor, Žminj – Pula, 2023., 245 str. Naslov izvornika: *Il cavallo di cartapesta*. S talijanskoga prevela: Lorena Monica Kmet.

Cavallo di cartapesta Osvalda Ramousa lirski je intoniran roman, što ne treba posebno čuditi, s obzirom na to da je njegov autor po nadahnuću, osjećanju svijeta i značajkama prije svega bio lirski pjesnik, onaj koji razmišlja u originalnim slikama i koji dočarava osebujnu atmosferu, a u svemu prevladava njegov subjektivan pogled i doživljaj. A kada pjesnik piše prozu, onda to također čini na lirski način, koji mu je jednostavno prirodan i blizak; tim načinom najbolje izražava. Osvaldo Ramous pokušao je, dakle, u romanu, skromno i krajnje nepretenciozno, kroz osobnu sudbinu svoga fiktivnoga junaka Roberta, prikazati kolektivnu sudbinu jednoga politički i kulturno izrazito podijeljenoga grada, izloženog sudbonosnim preobrazbama tijekom dvadesetoga stoljeća, pri čemu se u potpunosti promijenila njegova građanska supstancija i pripadajuća joj elitna kultura.

Ramous se u romanu otkriva i razotkriva kao krunski svjedok jedne burne i dramatične epohe previranja i dalekosežnih promjena, pri čemu se mijenjao i on sam, postajući zrelijim, mudrijim i iskusnijim, ostajući opet na svoj način uvijek dosljedan sebi i svojim uvjerenjima, intuiciji, nošen snažnom i dubokom ljubavlju prema rodnome gradu i lijepome kvarnerskom zavičaju. U početku su to sasvim jednostavne slike, male priče, nejasna sjećanja iz dječje sobe i školske učionice, s prvim igračkama i samoćama, prostori između sna i jave, male scene, ulice i trgovi rodnooga grada,

nezaboravni zavičajni krajolici, s mirisima kamena, vrijesa i kadulje. Tu su, dakako, i „lica koja gledaju iz drugoga svijeta“, s požutjelih obiteljskih i školskih fotografija, koja bude brojne maglovite uspomene i koja predstavljaju pomalo uzemirujuće odraze zauvijek iščezle prošlosti, kada je sve bilo drugačije, kada je svijet bilo mlad, nevin, prepun nade, kada je djetinje srce osjećalo beskrajne čežnje za novim obzorjima.

Krećemo se prostorima autorove intime, prvih svitanja i sutona, prvih bura i jugovina, prvih važnih senzacija, osebnih primorskih urbanih interijera i eksterijera. Ima u svemu ponešto što podsjeća na Fellinijev *Amarcord*. Srodan je taj nekadašnji mali provincijski svijet Riminija i Rijeke, koji se nalaze na suprotnim stranama Jadrana, prepun osebnih ljudi, melankolika i čudaka. U Ramousovu *Papirnatom konju* nailazimo na brojne zanimljive, nerijetko ironične prozne minijature o njegovim davnim riječkim sugrađanima, što djelu daje posebnu živahnost i svježinu, posebno u prvome dijelu, kada prevladavaju uspomene iz Robertovih ranijih dana.

Dovoljno je ovdje, primjerice, podsjetiti na debeloga riječkoga krčmara, rodom iz Verone, vlasnika lokala *Panada* ispod Gradskoga tornja, i njegove dvije debele kćeri, kamo je Roberto kao dječak navraćao zajedno sa svojim ujakom. Tamo je, uvijek u nekom blagom polumraku, jer su prostori bili slabo osvijetljeni, vladalo raspoloženje spokojne prisnosti, a uvečer bi navraćali sitni činovnici, obrtnici, prodavači, na *ćakulu* i druženje uz čašu vina, na kartanje i slušanje pijanole. Roberto s nostalgijom i blagom sjetom opisuje taj dobro ugođeni svijet jučerašnje Rijeke, posebno građansku umjerenost, miroljubivost, trezvenost i *gentilezzu*. Ova tipično južnjačka, humoristička crta, topla i dobroćudna, vedra i spontana, kojom opisuje i doživljava ljude, očito izvire iz Ramousova karaktera. I prava je šteta da svoju očitu sklonost prema ironizaciji i karikaturalnosti nije još više iskoristio, čime bi roman zasigurno dobio na kvaliteti i zanimljivosti.

Sve se isprva u Robertovu svijetu nekadašnje Rijeke čini nevino i idilično, sretno i blagonaklono, kao da će trajati vječno, kao da je sreća neizbježna i suđena, kao da vrijeme stoji u nekom dalekom zlatnom dobu djetinjstva, sa šarenim leptirima i kliktajima galebova. No, sve se to na kraju pokazuje tek kao lijepi privid što zauvijek iščezava, jer vrijeme neumitno donosi sudbonosne promjene, a ni svijet nije takav kakvim se na prvi pogled čini. Naime, kako glavni protagonist sazrijeva, stvari postaju mnogo ozbiljnije, jer svijet u kojemu nekadašnji dječak, usamljen i sjetan, rođen u nekoj vrsti bajke, nestaje i sve se počinje mijenjati, poprimiti posve drugačije značajke i konotacije, tako da se uz prvotnu ironiju i vedrinu nadovezuje gorčina, skepsa i pesimizam.

Nad njegovim malim uspavanim gradom i nad njim samim, nad urbanim kolektivitetom kome pripada i u koji je ukorijenjen, baš kao i nad čitavom nekadašnjoj Europom, nadvijaju se zloslutne sjene, stvari postaju nekako mračnije, ljudi su obuzeti tjeskobom i strahom. Na čudnovat koloplet povijesnih zbivanja nije moguće utjecati, te ona pojedinca, koji se osjeća potpuno bespomoćno, sa sobom nose prema nepoznatoj sutrašnjici. Ono što slijedi jest potpuni egzistencijalni obrat, nakon kojega ništa više nije kao nekoć. Taj obrat postupno donosi spoznaju o apsurdnosti čovjekova postojanja, u okolnostima koje mu zapravo nisu prihvatljive, ali on usprkos svemu mora nastaviti živjeti u njima, mora ustrajati i ne smije nikada odustati od sebe, sve dok u sebi ima snage, borbenosti i energije koja mu omogućuju da to ostvari. Otuda onda i Ramousov aktivizam kojim se borio protiv sveopće pasivnosti, malodušnosti i depresije, protiv pogubnoga fatalizma, pesimizma i rezignacije. U porušenom svijetu trebalo je ponovno pronaći neki smisao, neku misao vodilju, neke ideale bez kojih čovjek jednostavno ne može postojati.

Glavni lik romana, Roberto, ne snalazi se baš previše u vremenima koja nadolaze, vremenima koja postaju sve opasnija. Zbunjen je i konsterniran, preosjetljiv, osjeća se pomalo izgubljeno i neadekvatno, tragično osamljeno i neshvaćeno, iako ne odustaje od borbe i ne prepušta se stihiji

dogadaja. Zapravo je zgrožen okrutnošću svijeta i ponašanjem ljudi u njemu. I nikako se ne može pomiriti s time da se ništa ne može promijeniti. Upravo osobna, uglavnom nevidljiva drama postupnoga uozbiljavanja i potpuna promjena perspektive do koje neizbježno dolazi, ono je o čemu je zapravo riječ, iako možda u prvi mah i ne djeluje tako, jer je sve intonirano više kao neka usputna piščeva digresija, kao slučajan zapis, negoli kao razvijen psihološki, društveni ili povijesni roman, što čitatelj moždaq očekuje od takvoga tipa štiva.

U stvarnome životu, u kome su neprestano vrebale sve moguće opasnosti i pogibelji, trebalo je prije svega nekako preživjeti i prilagoditi se postojećim okolnostima svakoga novoga režima koji bi dolazio, a pored toga, što je možda bilo daleko teže, pokušati sačuvati samoga sebe i vlastiti dignitet, odnosno identitet. Dakle, postojati i djelovati unatoč svemu, unatoč tjeskobama i malodušju, unatoč egzistencijalnom besmislu svakodnevice koja svakoga pomalo ubija i deprimira. Sve to nije bilo moguće ostvariti bez bolnih kompromisa, bez vještine prilagođavanja i stanovitoga oportunitizma, bez neprekidnoga opreznoga laviranja, bez velikoga rizika i straha od kobnih posljedica po njega samoga, kako u ratu tako i u poraću. Ono što je Ramousa uvijek spašavalo bio je njegov marljiv i predan rad na duhovnome području, njegovo pjesništvo i svestrana umjetnička aktivnost. Pisanje je zapravo oblik terapije protiv vlastitoga ludila i rezignacije. Bilo je to njegovo utočište, njegova Kula bjelokosna, ono što mu je davalo viši smisao i pružalo mu velike mogućnosti ostvarenja samoga sebe i vlastite kreativnosti. Osim toga, ono na čemu je u svojim zrelim godinama zapravo ponajviše radio bila je neobično važna kulturna misija posrednika između susjednih jezika i kultura. U tom pogledu bio je doista neumoran, a njegov doprinos neizmjeran.

Papirnat konj djelo je već potpuno afirmiranoga i zreloga riječkoga spisatelja i prevoditelja, istaknutoga intelektualca i kulturnoga pregaoca riječke talijanske zajednice, kome je poseban izazov bilo to da se okuša u nečemu za njega posvem novom, da se prihvati uloge svojevrsnoga memoarista ili kroničara vremena, iako se povijest u njegovu romanu pojavljuje više u simboličkim naznakama, negoli u opširnim i temeljitim deskripcijama događaja, stanja i situacija. To bi se moglo prije nazvati svojevrsnim impresionizmom, negoli punokvrnim povijesnim narativom, tako da mnogo toga, što mu nije bilo najvažnije, preskače, slobodno se i nesputano krećući po vremenskoj lenti. Kao da život hvata u velikoj brzini, u trku, ne želeći se predugo zaustavljati ni na jednoj postaji, niti posebno udubljavati u prošlu stvarnost, znajući da je to pomalo uzaludan posao. Rezultat je takva pomalo lepršavoga načina pripovijedanja neizbježan osjećaj da je zapravo previše toga ostalo prešućeno, a možda bi upravo to što nije rečeno, odnosno što je ostalo nedorečeno, moglo biti važno. Da je kojim slučajem autor smogao hrabrosti slobodnije i otvorenije progovoriti o onome što je u sebi osjećao, možda bi opći dojam o ovome romanu bio ponešto drugačiji.

Pripadnost talijanskoj kulturi za pisca je nešto samo po sebi razumljivo, jer je bio rođen u obitelji koja se kroz više naraštaja služila talijanskim kao prvim jezikom, a i školovan je na tome jeziku, što nije nimalo nevažno, jer će ga to učiniti posebno kompetentnim da se njime služi i kao književnim medijem. Osim toga rođen je i odrastao u vrijeme kada se tim jezikom koristio pretežni dio riječkoga stanovništva, a kada se prilike budu iz temelja promijenile, taj će jezik prije svega doživljavati kao simbol gradskoga kontinuiteta i identiteta, poveznicu s prijašnjim vremenima i epohama, pa prema tome i sebe će ponajprije shvaćati kao čuvara jedne obiteljske, kulturne i društvene tradicije. Talijanski je za njega primarni znak osobne, kulturne i socijalne identifikacije, a pisati na tome jeziku značilo je baviti se književnošću ne samo u kreativnom smislu, nego i boriti se za očuvanje kontinuiteta u posve izmijenjenom kulturnom kontekstu.

On, koji je u svome djetinjstvu i mladosti pripadao kompaktnoj urbanoj većini, na kraju će postati istaknutim pripadnikom vlastite kulturne i jezične manjine, te jedan od njenih najboljih književnih pregalaca uopće, pa će već za života zbog toga steći zaslužena priznanja i ugled. Ramousov

odnos prema rodnome gradu uistinu je posebne vrste, duboko emotivan i sentimentaln u najboljem smislu riječi. Ramousov grad pred čitateljem izrasta kao grad iz autorove fikcije, iz čistih sjećanja, prisjećanja na neke izgubljene trenutke, lica, glasove, pjesme, priče... Djetinjstvo je uvijek poput skrivenoga vrta koji pruža značajne poticaje što ih čitavoga života u sebi nosimo kao najveće blago. Ovdje je neobično važan odnos piščevoga života i osobnoga iskustva u odrazu jednoga konkretnoga grada i njegove hirovite povijesti. Na kraju od svega ostaje tek pokoji uzdah rezignacije, pokoja draga slika koju pamtimo i koja treperi poput plamena svijeće u nečijoj svijesti. Kako god stvari postavili, uvijek smo sami sa sobom i svojim brigama, slutnjama i željama.

Međutim, kako Ramous svjedoči, roman ipak ne bi trebalo iščitavati samo po nekom uobičajenom autobiografskom ključu, jer se činjenice koje je glavni lik Roberto, autorova literarna inkarnacija i *alter ego*, doživio razlikuju od onih koje je doživio autor romana. Ipak, patnje koje proživljava autentične su, proživljene i proosjećane. Ramous se čitavoga života, a posebno u kasnijim godinama, osjećao pomalo kao *suvišni čovjek*, dakle stranac, što je, dakako, čudnovato i paradoksalno, jer on nikada nije napustio svoj grad poput velikoga broja svojih sugrađana koji su pripadali talijanskom kulturnome krugu. Riječ je o gradu čudne i donekle bizarne sudbine, neusporedive s bilo kojim drugim gradom, iako je u dvadesetome stoljeću bilo gradova izloženih sličnim metamorfozama. Burni su događaji, međutim, na kraju ipak prošli, a ostao je samo onaj koji promatra i svjedoči o tome što se dogodilo.

Ramousov romaneskni diskretan glas neobično je dragocjen baš danas, kada se Rijeka opet temeljito preobražava i preobrazila, postavši nešto posve drugo negoli što je to bila još do prije nekoliko desetljeća. Autorov glas ponosan je i dostojanstven, iako se naoko, na prvi pogled, možda nekome učini neznan i slabšan. Ili pak nevažan, anakron u nekom smislu. Taj glas do nas dopire sada već iz davno protekloga vremena, iz vremena koje više ne pripada nama, jer smo se od njega strahovito udaljili. No upravo to je možda najveća snaga autentične literarne pustolovine, naime da čuva ono što vrijeme neminovno ruši i razgrađuje, meljući sve u prah, pretvarajući sve u praštinu što nošenu vjetrom.

Usprkos svim nesrećama, patnjama i povijesnim prevratima, poslije svih izdajstava i razočaranja koje moramo proživjeti i preživjeti, što ipak na kraju svega ostaje jest ono što čovjek ima i nosi u sebi, a što ničime nije moguće uništiti. U Ramousovu slučaju to su njegovi snovi i sjećanja, njegovi tankočutni osjećaji privrženosti onome čemu je pripadao. To je jedino što ga nikada nije izdalo, razočaralo ili ostavilo na cjedilu, nego je u njemu postojalo kao duboka osobna i autentična istina. Osvaldo je čitavoga života bio i ostao onaj isti dječak s riječkoga Belvedera, koji svijet promatra osjetljivim, radoznalim, dobroćudnim očima, koji sluša šum kiše u boricima i šumor valova što oplakuju stjenovite obale njegova kvarnerskoga zavičaja, gdje je po legendi živjela drevna i slavna Medeja, koju će on opjevati u nekim svojim stihovima. To jednostavno nije bilo moguće nikada promijeniti, a on u svojoj najboljoj poeziji i prozi pronalazi povlaštene trenutke vječne osame, prepuštajući se sanjarijama i kontemplacijama.

Papirnati konj naziv je i naslov koji ima simbolički značaj. Radi se jednom osobnom sjećanju iz školskih dana, o reljefu grada Rijeke napravljenom od kaširanoga papira, koji je Roberta neodoljivo podsjećao na konja koji se spremao zanjštati. On je za Roberta simbol nekadašnjega svijeta, nekadašnjega grada. No, papirnati konj zapravo bi se mogao shvatiti kao velika metafora ne samo autorova riječkoga djetinjstva, nego i svakog mogućeg djetinjstva. To je onaj čarobni i hitri konj na kome dijete jaše i koji ga odnosi u zemlju snova. Čak i onda kada završi na nekom prašnjavom tavanu, zaboravljen i usamljen, on i dalje staklenim okom zagonetno gleda, kao da se smiješi nečemu lijepom i jednostavnom, čak se doima kao da se i dalje, onako za svoj *gušt*, ponekad zanjše.

Ramous je odabrao vrlo diskretan i nenametljiv lirsko-narativni, gotovo lagani dnevničko-memoarski diskurs, suzdržan i pomalo ogoljen, lapidaran i jezgrovit, kakav je autor uostalom i u svojim stihovima. Nema tu puno suvišnih riječi, opisa ni naracije, baš kao da se pisac bojavao kako bi time njegovo pisanje možda postalo nedovoljno uvjerljivo ili čak preuzetno. Možda je u svemu važnu ulogu odigrao autorov prirodni oprez, suzdržana priroda i stišanost, njegova pretjerana samokritičnost i sumnja u vlastite mogućnosti, pa i svojevrsna autocenzura..., koji su ga na koncu spriječili da isuviše oduška dade osjećajima. Ipak, smatrao je svojom dužnošću i obvezom okušati se u pisanju ovakve proze kao trajnoga svjedočanstva o sebi i o svome vremenu.

Samo je po sebi jasno da roman nosi snažan pečat autorove osobnosti i emocionalnosti, njegove široke kulture, sadrži radosti i tuge, strahove i patnje, ostajući dragocjenim intimnim svjedočanstvom o jednome piscu i jednome gradu u vremenu dramatičnih pojedinačnih i kolektivnih promjena. *Papirnat konj* zapravo je piščeva intimna književna oporuka, djelo kojim je ispunio veliku ljudsku, društvenu i umjetničku misiju, i tako nas trajno obogatio kao jedan od najistaknutijih stvaralaca na talijanskome jeziku u Rijeci prošloga stoljeća. Prijevod Ramousova romana, koji sada imamo i na hrvatskome jeziku, svakako je dobitak za čitavu današnju našu kulturu, i to ne samo u Rijeci, njejoj okolici i Istri, nego daleko šire. Ovo djelo nema samo lokalni značaj te je više negoli dobrodošlo, bez obzira na to što stiže s popriličnim zakašnjenjem. Uostalom, književna djela imaju svojstvo da ne zastarijevaju, jer ih se uvijek može čitati na nov način, dakako ukoliko u sebi nose univerzalnu ljudsku poruku.

Irvin Lukežić, Rijeka